

Kakemono

Tsukioka Sessai (175?-1839)

Poppenspe(e)lmuseum
Vorchten (Gld.)

Osaka, ca. 1800. Polychrome schildering op zijde, 167,5 x 37,2 cm

Gesigeneerd linksonder: *Hokkyo Tsukioka Sessai giga*

Herkomst: Oranda Jin, 's-Hertogenbosch

Dankzij een bijdrage van onder andere de Vereniging Rembrandt en het VSBfonds is het Poppenspe(e)lmuseum te Vorchten in het bezit gekomen van een kakemono. Deze Japanse rolschildering – met een afbeelding van een poppenspeelster met een Bunraku-pop – is geschilderd door Tsukioka Sessai (175?-1839), een zogenoemde *Ukiyo*-schilder uit Osaka. Bunraku-afbeeldingen zijn nogal zeldzaam. Het kleine en tot de verbeelding sprekende Gelderse Poppenspe(e)lmuseum mag zich daarom gelukkig prijzen een aantal bijzonder fraaie exemplaren tot zijn collectie te mogen rekenen, naast bijvoorbeeld een prachtige serie foto's die Ed van der Elsen in de jaren zestig in Japan maakte van een Bunraku-optreden.

KAKEMONO

Tsukioka Sessai was de zoon en pupil van Tsukioka Settei (1710-1786). Hij trad in de voetsporen van zijn vader en bekwaamde zich eerst in het maken van houtsneden, later prefereerde hij schilderijen. Dit polychrome werk is een karakteristiek voorbeeld van een *Ukiyo*-schildering die de plezierige kanten van het uitgaansleven laat zien.

Het ongeveer 170 centimeter lange doek is bevestigd tussen twee houten stokken met een breedte van 37 centimeter. De rode knoppen aan de onderste stok zijn zowel versiering als handig bij het oprollen. De voorstelling op zijde heeft een lengte van ongeveer 1 meter. De bandversieringen (*ichimonji*) boven en onder de afbeelding behoren tot de montering van de inlijsting. Twee hangende bandjes (*futai*) aan de bovenkant in het midden hebben slechts een esthetische functie. Zij zijn een overblijfsel van een oud gebruik van een boeddhistische gebedsdoek (*tanka*). Aan de linkerzijde is de schildering gesigeneerd met Japanse karakters.

Van boven naar beneden is te lezen: *Hokkyo* (eerbiedwaardige titel) *Tsukioka* (familienaam) *Sessai* (voornaam) *giga* (kwalificatie van het gemaakte werk: in dit geval 'ontspannen'). Hieronder bevindt zich een rode stempel met de tekst: *Gikosai* (artiestennaam) en *Tsukioka Shuei* (familienaam met een artiestennaam). Met een koordje aan de bovenkant kan de kakemono worden opgehangen. Het gewicht van de onderste stok zorgt ervoor dat de stof goed recht hangt. De boven- en onderkant van de kakemono zijn fraai versierd met kleurrijk damast, zijde en brokaat. Opperold en dichtgeknoopt met een subtiel Japans strikje past het geheel precies in een houten kistje.

Al naargelang het jaargetijde wordt in de Japanse huiskamer in een speciale nis (*tokonoma*) een kakemono opgehangen met een afbeelding die verwijst naar het seizoen, gecompleteerd met een ikebana bloemstuk. De kakemono is namelijk niet alleen een esthetisch object maar ook een gebruiksvoorwerp. Is men welgesteld en in afwachting van een speciale bezoeker, dan wordt er een kakemono met een onderwerp gekozen dat bij deze welkome gast past. De geïnviteerde mag zich in ons geval wel heel gelukkig prijzen. Mogelijk was hij of zij een liefhebber van het aloude Bunraku-spel.

TRADITIE

Met Bunraku wordt gewoonlijk het traditionele Japanse poppenspel *ningyo joruri* aangeduid, dat letterlijk 'poppen en verhalen' betekent. De naam werd in de 19de eeuw afgeleid van een poppenspelersfamilie die naar Osaka trok

om daar een theater te stichten onder de naam Bunrakuza. *Bun* betekent 'literatuur', *raku* 'plezier' en *za* 'huis'. Bunraku was overigens een pseudoniem; de werkelijke naam van de familie was Uemara. De beroemde Japanse theaterauteur Chikamatsu Monzaemon (1653-1724) schreef meer dan honderd stukken voor het Bunraku-theater.

Tijdens een voorstelling zijn doorgaans drie personen nodig om één pop (90 tot 120 centimeter groot) te manipuleren. Zij zijn zichtbaar aanwezig op het toneel en

geheel in het zwart gehuld. Alleen van de speler die het hoofd van de poppen bedient, is het gelaat zichtbaar. Zijn assistenten dragen een zwarte gazen kap. Het aangezicht van een Bunraku-pop kan door een inwendig mechanisme van uitdrukking veranderen. Wenkbrauwen kunnen worden gefronst en een onschuldige maagd krijgt opeens een duivelse grijns. Ook de vingers kunnen afzonderlijk worden bewogen. De voorstelling wordt begeleid door een *yoruri* (zanger/voordrachtskunstenaar) en een bespeler van een *shamisen* (driesnarige luit).

Op de rolschildering wordt de pop door een prachtig geklede vrouw omhoog gehouden. Zij heeft in tegenstelling tot de expressieve kop van de Bunraku-figuur een beschaafd gelaat en wendt haar hoofd uitdrukkingloos naar rechts. De pop keert haar als het ware de rug toe en kijkt speels grimlachend over zijn rechterschouder het beeld uit. In de rechterknuist houdt hij een amper geopende waaier. Beide figuren zijn egaal uitgelicht, terwijl de rijke en vlakke decoratiepatronen van het gewaad van de vrouw haar lichaamsvormen verhullen. De plooi-schaduw zijn volgens de traditie van de Japanse schilderkunst schematisch weergegeven. De schildering is vanwege de zeldzaamheid van het onderwerp, de schitterende uitvoering en de uitstekende conditie een belangrijke aanwinst voor het museum.

POPPE(SPE)LMUSEUM

In het Poppenspe(e)lmuseum wordt u omringd door een bonte collectie van wayangfiguren, hand-, stang- en stokpoppen, marionetten, schimmenspelen, papieren theatertjes, foto's, boeken, posters, prenten, parafernalia en snuisterijen uit de wonderwereld van het poppentheater. Diverse thematentoonstellingen belichten aspecten van het poppen- en figurespel. Verder worden er werken geëxposeerd van hedendaagse kunstenaars die zich door het poppentheater lieten inspireren. Nieuwsgierig geworden naar het (volks)poppenspel, naar Jan Klaassen en zijn verre verwanten? Raadpleeg dan eens de vrolijke, boeiende en leerzame viertalige website, www.poppenspelmuseum.nl. ♦

Otto van der Mieden